

Dilnoza KURBANOVA,
O'zDSMI mustaqil izlanuvchisi

MAQOM YO'NALISHIDA MOHIR SOZANDA

Annotatsiya. Ushbu maqola Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy maqom markazining oliy toifali sozandasi, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist, "Do'stlik" ordeni sohibi Tohirjon Turg'unovning hayoti va ijodiga bag'ishlangan. Maqolada Tohirjon Turg'unovning o'zbek milliy musiqasi rivojiga qo'shgan hissasi, sozandalik mahorati va san'atga bo'lgan sadoqati haqida so'z boradi. Shuningdek, uning milliy va xalqaro sahnalaridagi ijodiy faoliyati, yosh avlodga musiqa o'rgatishdagi faoliyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: maqom, jamiyat, san'atkor, milliy, madaniyat, ijod, ustozlik, musiqa, ma'naviyat.

Аннотация. Данная статья посвящена жизни и творчеству Тохирджона Тургунова, музыканта высшей категории Узбекского национального маком-центра имени Юнуса Раджабия, заслуженного артиста Узбекистана, кавалера ордена «Достлик». В статье рассматривается вклад Тохирджона Тургунова в развитие узбекской национальной музыки, его музыкальное мастерство и преданность искусству. Также освещается его творческая деятельность на национальной и международной сценах, а также его работа по обучению музыке молодого поколения.

Ключевые слова: маком, общество, артист, национальный, культура, творчество, наставничество, музыка, духовность.

Abstract. This article is dedicated to the life and work of Tokhirjon Turgunov, a top-class musician at the Yunus Rajabii Uzbek National Makom Center, Honored Artist of Uzbekistan, and recipient of the Dostlik Order. The article examines Tokhirjon Turgunov's contribution to the development of Uzbek national music, his musical mastery, and his dedication to art. It also highlights his creative work on the national and international stages, as well as his work in educating the younger generation about music.

Keywords: maqom, society, artist, national, culture, creativity, mentoring, music, spirituality.

Barchamizga ma'lumki, maqom san'ati o'zining ko'p asrlik tarixiga ega. Zotan, mumtoz musiqiy merosimizning eng ulkan qismini aynan maqom ijodiyoti tashkil etadi. Mumtoz maqomlarning asrlar osha hayoti va rivoji, bir qator omillar qatorida, shubhasiz, ustoz-hofiz va sozandalarning yuksak ijrochilik mahorati bilan uzviy bog'liqdir. Bu jarayonlarning yorqin ifodasini yetuk bir qancha san'atkorlar, xalq hofizlari hamda taniqli xonanda va sozandalar faoliyatida kuzatish mumkin.

Maqom bu falsafa, ilm, obraz, shakl, ovoz hosil bo'ladigan mukammal musiqiy asar.

Maqom o'zbek mumtoz musiqa merosining yetakchi janri. Eng muhimi millatimizning ohanglarda aks etgan musiqiy qomusidir [3].

Sharq mumtoz adabiyoti, tasviriy san'ati, ilmu ma'rifat, islomiy qadriyatlardan oziqlangan maqom san'atiga – ana shunday buyuk madaniy meros rivojiga o'zbek xalqi ham munosib hissa qo'shgani bilan biz haqli ravishda faxrlanamiz. Bu noyob boylikni ko'z qorachig'idek asrab-avaylash, undan dunyo ahlini bahramand qilish, kelgusi nasllarga bezavol yetkazish, ijodkorlarning muqaddas burchidir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 17-noyabrdagi "O'zbek milliy maqom san'atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ 3391-son Qarorida quyidagi masalalar o'z ifodasini topdi:

- O'zbekistonda maqom san'atini yanada rivojlantirish, bu borada shakllangan ijro va ijodiy maktablar va an'analarni, buyuk bastakorlar, hofiz va sozandalar merosini chuqur ilmiy asosda o'rganish va qayta tiklash;

- O'zbek maqom san'ati mumtoz va zamonaviy ijro namunalarining "oltin fondi"ni yaratish;

- xalqimiz, xususan, yosh avlodni maqom san'ati bilan keng tanishtirish orqali ularda milliy o'zlikni anglash tuyg'usi yuksak badiiy-estetik did va tafakkurni kamol toptirish;

- maqom san'ati bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borish va targ'ib qilish bo'yicha xalqaro hamkorlikni yo'lga qo'yish [1].

Biz har gal maqom kuy-qo'shiqlarini tinglaganimizda, qalbimizga jo qilganimizda ruhiyatimiz taskin topadi. Ilohiy kuch qalbimizni nurga to'ldiradi. Bu nur – ma'naviyatdir. San'at va madaniyat har bir xalqning ma'naviy boyligi va milliy o'zligini ifoda etuvchi muhim sohalardan biri hisoblanadi. Zero, o'zbek milliy maqomining o'rni alohida ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: *"Agar biz asl, haqiqiy san'atni bilmoqchi, o'rganmoqchi bo'lsak, avvalo mumtoz maqom san'atini bilishimiz, o'rganishimiz kerak. Agar biz san'atni, madaniyatni ko'tar-*

moqchi bo'lsak, avvalo mumtoz maqom san'atini ko'tarishimiz kerak. Maqom ohanglari, maqom ruhi va falsafasi har bir inson qalbidan, avvalo, unib-o'sib kelayotgan yosh avlodimizning ongi va yuragidan chuqur joy olishi uchun bor imkoniyatlarimizni safarbar etishimiz zarur" [2].

Milliy maqom san'ati juda qadimiy va falsafiy ma'noda nazariy va amaliy jihatdan mukammal shakl, asos va an'anaga egaligi bilan ajralib turadi. Bu juda uzoq sinovli va ijodiy muddatdir. Xalqimizning milliy ma'naviy negizi, qadriyatlari shakllanishi, rivojlanishi jarayonida betakror va o'ziga xos an'analar davrlar o'sha mukammallashib, go'zallashib kamol topgan. Ana shu qadriyatlar bilan sug'orilgan an'analar ohangida shakllangan musiqiy namunalar qadrlanib, rivojlanib kelgan.

San'at va madaniyat sohasida uzoq yillar mobaynida faoliyat yuritib kelayotgan, "Maqomchilar" ansablining oliy toifali sozandasi, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Tohirjon Turg'unovning ijod yo'li e'tirofga sazovordir.

Tohirjon Turg'unov 1954-yil Toshkent viloyati Chirchiq shahrida dunyoga kelgan. Bolalik chog'idan rubob soziga qiziqish uyg'ongan va maktabda o'qib yurgan davrida to'garakka qatnashib, rubob sozini chalish sirlarini o'rgangan. 1966–1971-yillarda Chirchiq shahridagi 1-musiqi maktabida ilk bor qo'lga qashqar rubobini tutib, ustozlik qilgan Mahamadjon Irisqulovdan sozni chalishni o'rgandi.

1971-yil Hamza nomidagi Toshkent davlat Musiqi bilim yurtiga afg'on rubobi mutaxassisligi bo'yicha o'qishga qabul qilindi. Mazkur bilim yurtidagi ustoz Sotivoldi Karimovdan afg'on rubobini chalish sirlarini mukammal o'rganib, a'lo baholar bilan tamomladi.

1972-yil armiya safiga chaqirilib, Ikromjon Bo'ronov rahbarligidagi ansamblda xizmat qildi. O'sha davrning mashhur, zabardast sozanda va san'atkorlari bilan bir safda xizmat qilgan. Jumladan, Abduhoshim Ismoilov, Ismoiljon va Isroiljon Vaxobovlar, Ahmadjon Dadayev, Farruxjon Sodiqov, Xusan Nabiyeu kabi O'zbekiston xalq artisti hamda taniqli hofizlari bilan birgalikda harbiy ansanbl tarkibida hamnafas bo'lib ijod qilganlar. Ansamblda musiqi rahbari lavozimida faoliyat yuritgan Abduhoshim Ismoilov uning kasbiy shakllanishi va ijodiy mahoratining takomillashuvida muhim o'rin tutgan. San'atkor mazkur ustozdan musiqiy ijrochilik va ijodiy faoliyatga oid boy tajriba hamda bilimlarni o'zlashtirgan.

Tohirjon Turg'unov nafaqat mahoratli ijrochi, balki milliy maqom san'atini yosh

avlodga o'rgatish orqali, uning umrboqiyligini ta'minlashda fidoyilik ko'rsatgan ustoz sifatida ham ibratli inson ekanligi e'tirofga loyiq. Uning ilk faoliyati 1974-yil Respublika kasb-hunar ta'limi madaniyat uyida tashkil etilgan ansamblda sozandalik lavozimida boshlangan bo'lib, 1976-1980-yillar mobaynida Chirchiq shahridagi 2-sonli musiqa maktabida qashqar rubobi ixtisosligi bo'yicha o'quvchilarga dars berdi. 1980-yildan O'zteleradio kompaniyasi Doni Zokirov rahbarligidagi xalq cholg'u asboblari orkestrida qashqar rubobi, rubob soprana, afg'on rubobi sozlarida faoliyat yuritdi.

1992–1996-yillar mobaynida O'zteleradio kompaniyasi qoshida tuzilgan “Tanovar” ansamblida ijodini davom ettiradi. 1996-yildan hozirgi kunga qadar Abduhoshim Ismoilov rahbarligidagi Yunus Rajabiy nomli “Maqom” ansamblida oliy toifali sozanda sifatida faoliyat yuritib kelmoqda.

San'at va madaniyat sohasida fidoyi xizmatlari natijasida, 2009-yil Tohirjon Turg'unov O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist unvoniga sazovor bo'ldi. Zotan, ustoz san'atkor milliy maqomchilik maktabining ustoz-shogird an'alarini izchil davom ettirish, yosh iste'dodlarni kashf etish va ularning ijodiy kamolotiga ko'maklashish orqali milliy musiqa madaniyatining uzviy rivojlanishiga munosib hissa qo'shib kelmoqda. Ustoz san'atkor 2012–2014-yillarda “Diydor” teatr studiyasida oliy toifali o'qituvchi lavozimida faoliyat yuri-

tib, talabalarning kasbiy mahoratini shakllantirish, sahna madaniyati va ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirish borasida samarali pedagogik faoliyat olib borgan. Mazkur davr mobaynida u yosh ijodkorlarga milliy musiqa asoslarini chuqur o'rgatish, ularni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash hamda ijodiy tafakkurini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratgan. Natijada ustoz san'atkorning pedagogik faoliyati nafaqat malakali mutaxassislar tayyorlashga, balki milliy madaniy merosni asrab-avaylash va kelgusi avlodlarga yetkazish jarayonining uzluksizligini ta'minlashga ham xizmat qildi. Shu jihatdan, uning ta'lim va tarbiya sohasidagi faoliyati maqom san'ati va milliy ijrochilik maktabi taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida e'tirof etiladi.

Tohirjon Turg'unov yillar mobaynida ko'plab davlat tadbirlarida faol ishtirok etib kelmoqda. Xususan, “Sharq taronalari”, “Xalqaro maqom san'ati” “Baxshichilik san'ati”, “Xalqaro hunarmandchilik san'ati” kabi xalqaro festivallar shuningdek, Konstitutsiya qabul qilingan kun, Mustaqillik bayrami, Vatan himoyachilari kuni hamda turli konsertlarda faol ishtirok etib kelmoqda. O'zbekiston Respublikasi Mustaqilligining 30 yilligi bayrami arafasida ko'krak nishoni bilan taqdirlandi. U chet davlatlarida bo'lib o'tadigan ko'plab tadbirlarda milliy maqom san'ati durdonalarini targ'ib qilib, dunyoga tanitishda o'z hissasini qo'shib kelmoqda.

San'at sohasining fidoyi sozandasi Tohirjon Turg'unov O'zbekiston radiosining oltin fondiga o'nlab musiqiy asarlarni yozib taqdim etdi. Uning ijrochilik merosi milliy cholg'u san'atining turli yo'nalishlarini qamrab oladi. Jumladan, qashqar rubobida ijro etilgan "Dilkusho", "Rubobim tori", "Shirin hayollar", ud sozida ijro qilingan "Ko'rishgandan beri", "Gullar raqsi", "Afg'on xalq kuyi", shuningdek, soz kuylari turkumiga mansub "Garduni navo" va "Farg'onacha" kabi asarlari O'zbekiston radiosining oltin fondiga kiritilgan. Mazkur musiqiy asarlar ijrochining yuksak mahorati hamda milliy musiqa merosini targ'ib etishdagi munosib hissasini namoyon etadi.

Yurtimizda ijod sohalarida amalga oshirilayotgan islohotlarga kamarbasta bo'lgan, ma'naviy qadriyat va an'analarni asrab-avaylashga qo'shgan munosib hissasi uchun madaniyat va san'at ahlining mehnati doimo yuksak baholanib kelingan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Farmoniga muvofiq, davlatimiz mustaqilligining 34 yillik yubileyi munosabati bilan yuzlab hamyurtlarimiz qatorida madaniyat va san'at vakillari ham unvon, orden va ko'krak nishoni bilan taqdirlandilar. "Do'stlik" unvoniga sazovor bo'lganlar orasida samarali ijodi bilan milliy musiqa san'atini dunyo xalqlari o'rtasida keng targ'ib qilgan, oliy toifali sozanda Turg'unov Tohir Mirxasimovichning xizmatlari ham e'tirof etildi.

Maqom san'ati namunalarini yuksak mahorat bilan ijro etish – bu nafaqat san'atkorlik mahorati, balki ajdodlar ruhi va millatning boy ma'naviyatini yurakda his etib, jonlantirish mas'uliyatidir. Bu yo'lda san'atkor har bir navoni yangrayotgan ohangga nafas kabi kirita olishi, kuyga o'z qalbini baxshida etishi lozim. Zero, maqom o'zida o'tmishdan kelajak sari uzviy bog'langan musiqiy tarix va ma'naviy merosni asrab-avaylay-

digan ijoddir. Bu borada, ulug' ajdodlarimizning yuksak intellektual va ijodiy salohiyati ila yaralgan maqom san'ati mustaqil diyorimizda oliy darajada qadr-qimmat topayotganligining guvohi bo'lib turibmiz.

Ta'kidlash joizki, davlatimiz rahbarining musiqa san'atini rivojlantirishga doir bir qator farmon va qarorlari e'lon qilindi. 2017-yil 17-noyabrdagi "O'zbek milliy maqom san'atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi hamda 2018-yil 6-apreldagi "Xalqaro maqom san'ati anjumanni o'tkazish to'g'risida"gi Qarorlari xalqimiz madaniy hayotini yanada yuksaltirishga xizmat qilishi barobarida jahon hamjamiyatining bu mumtoz san'atga bo'lgan e'tiborini yanada o'ttirdi. Xususan, Toshkentda "O'zbek milliy maqom san'ati markazi" tashkil etildi.

Yuqorida qayd etilgan qarorlar, ijodkor va san'atkorlarni ko'p asrlik ijodiy-ijrochilik an'alarini yangi zamon ruhi ila uyg'un holda sahnalarda keng targ'ibot qilishga undaydi. *"Ko'p asrlik milliy musiqa san'ati – xalqimiz ma'naviy dunyosida qadriyat sifatida ardoqlanib, inson ruhiyatiga ilohiy zavq bag'ishlovchi go'zal san'at turidir. Shu bois, maqom san'ati avloddan-avlodga o'tib, abadiy yashaydi"*, – deydi mohir sozanda Tohirjon Turg'unov.

Darhaqiqat, "Ulug' ajdodlar boy ma'naviyati va barkamol ruhiyatining sadolaridagi jonli ifodasi bo'lgan bu musiqiy meros bugungi ijtimoiy-madaniy hayotimizni yuksaltirish va milliy o'zligimizni anglash jarayonlarida benihoya muhim ahamiyat kasb etmoqda" [4].

Ulug' ajdodlarimizning bergan ta'riflariga ko'ra, musiqa – inson ruhining ozuqasidir. Binobarin, ko'p asrlar davomida xalqimiz boy ma'naviyatining, teran tafakkurining, barkamol ruhiyatining sadolardagi jonli ifodasi bo'lgan milliy musiqa bugungi kunda buyuk davlat bunyodkori bo'lmish jamiyatimizning ruh quvvati va jon ozig'i bo'lmog'i ayni muddaodir.

Foydalangan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbek milliy maqom san'atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ–3391-son Qarori. – Toshkent, 2017.
2. Mirziyoyev Sh. Niyati ulug' xalqning ishi ham ulug', hayoti yorug' va kelajagi farovon bo'ladi. – Toshkent: O'zbekiston, 2019. – 102 b.
3. Begmatov S. Maqom – mumtoz musiqamizning yetakchi janri// jur.Guliston № 4. – Toshkent: Silver star print. 2020. 48 b.
4. Ibrohimov O. Maqomlar tarixi va nazariyasi. – Toshkent: Donishmand ziyosi, 2023. – 135 b.